

Браім Т. Л. (Мінск)

**УНУТРЫМОЎНЫЯ І МІЖМОЎНЫЯ СУПАСТАЎЛЕННІ
ПРЫ НАВУЧАННІ БЕЛАРУСКАЙ І НЯМЕЦКАЙ МОВАМ У 8
КЛАСЕ**

Кожная мова ўяўляе сабою адзінства агульных прымет, што ўласцівы ўсім мовам, і сваіх асаблівых прымет, якія вылучаюць дадзеную мову з ліку іншых. Найбольшая колькасць агульнага прысутнічае, зразумела, у роднасных мовах (у адносінах да беларускай мовы гэта ў першую чаргу славянскія мовы, да нямецкай – германскія). Разам з тым поўная адсутнасць генетычнай сувязі або далёкая ступень роднаснасці не дапускаюць яшчэ самі па сабе адсутнасці структурнай блізкасці, перавагі рыс адрознення над рысамі падабенства. Пагэтану супастаўляцца могуць мовы як блізкароднасныя (напрыклад, беларуская і руская) або якія знаходзяцца ў больш ці менш далёкай генетычнай сувязі (напрыклад, беларуская, з аднаго боку, і раманскія або германскія мовы, з другога), так і зусім не звязаныя генеалагічна (напрыклад, славянскія або германскія мовы з мангольскімі).

Сёння супастаўляльны метады не толькі распрацоўваецца тэарэтычна, але і пранікае паступова ў вучэбна-педагагічную працу. Гэта дыктуецца неабходнасцю ўдасканалення практычнага вывучэння мовы. Па-першае, супастаўляльнае вывучэнне моў прыводзіць да выяўлення часта невядомых яшчэ моўных з’яў, характэрных для роднай мовы, і па-другое, да пераадольвання існуючых цяжкасцей пры навучанні няроднай мове. У свой час акадэмік Л. В. Шчэрба падкрэсліў важнасць такога вывучэння: «У роднай мове няма чаго падмячаць – у ёй усё проста і само сабой зразумела, і нічога не выклікае ніякіх сумненняў...але, вывучаемая другая мова...дапамагае выявіць разнастайныя сродкі выражэння і ў роднай мове, ...заўважаць розныя адценні думкі, дагэтуль не заўважаныя намі ў роднай мове» [1, с. 44].

Паказальным у гэтым плане з’яўляецца і артыкул М. М. Шанскага «Иностранный язык на уроках русского языка». Супаставіўшы рускую мову з замежнымі мовамі (нямецкай, французскай і англійскай) на ўзроўні лексікі і словаўтварэння і даказаўшы тым самым, што «нават самыя розныя па сваім паходжанні і тыпалогіі мовы, акрамя свайго адметнага, кроўнага спецыфічнага матэрыялу, змяшчаюць у сабе агульныя з’явы» [2, с. 6], Шанскі гаворыць аб значэнні гэтых фактаў

падабенства і адрознення пры ўдасканаленні выкладання як рускай, так і замежных моў.

Мы, у сваю чаргу, таксама прапаноўваем накіраваць вучняў на супастаўляльнае вывучэнне беларускай і замежных моў. На наш погляд, такое вывучэнне моў спрыяе рашэнню самых разнастайных метадычных задач:

- супастаўленне моўных з’яў роднай і замежнай моў зробіць навучанне замежнай мове больш эфектыўным і паспяховым: вучні змогуць выкарыстаць пры вывучэнні замежных моў свой вопыт і веды па роднай мове;

- падчас параўнання, супастаўлення беларускай мовы з іншымі (асабліва замежнымі) мовамі пазнаецца, з аднаго боку, неізаляванасць развіцця роднай мовы (вучні павінны ведаць, што беларуская мова разам з іншымі еўрапейскімі мовамі належыць да адной індаеўрапейскай сям’і моў, і таму многія моўныя з’явы з’яўляюцца для гэтых моў агульнымі), з другога боку, яе фенаменальнасць і каштоўнасць;

- супастаўленне фактаў вывучаемых у школе моў дазваляе настаўніку зрабіць навучанне беларускай і замежнай мовам цікавым і займальным, стымуляваць у школьнікаў фарміраванне цікавасці да сістэматычнага вывучэння роднай і замежных моў і лінгвістыкі як навукі.

Трэба адзначыць, што, каб падрыхтаваць такі ўрок, на якім вучні мелі б магчымасць пазнаёміцца з агульнымі для роднай і замежнай моў рысамі, настаўніку патрэбны не толькі адпаведныя веды, але і матэрыялы, на аснове якіх ён будзе распрацоўваць свой урок. У ідэале значнай дапамогай для настаўніка з’яўляюцца даследаванні па супастаўленні моў, так званыя моўныя паралелі (напр. беларуска-англійскія, беларуска-нямецкія моўныя паралелі). Але, на жаль, даследаванні, прысвечаныя супастаўленню замежных моў з беларускай мовай, нягледзячы на іх актуальнасць і важнасць, усё яшчэ застаюцца параўнальна нешматлікімі. Іх колькасць становіцца яшчэ меншай, калі звярнуцца да даследаванняў, дзе б супастаўляліся беларуская і нямецкая мовы. На сёняшні дзень існуе толькі некалькі артыкулаў і навуковых прац, прысвечаных параўнанню нямецкай мовы з беларускай, прычым пераважна на ўзроўні лексічнага складу гэтых моў. У першую чаргу патрэбна назваць «Нямецка-беларускія моўныя паралелі» Валянціны Адамаўны Выхоты.

Такая сітуацыя, звязаная з адсутнасцю матэрыялу па дадзенай тэме, пабудзіла нас займацца параўнальна-супастаўляльным аналізам беларускай і нямецкай моў. Атрыманыя падчас даследаванняў вынікі выкарыстоўваюцца намі ў працэсе навучання мовам. На іх аснове мы

распрацоўваем інтэграваныя ўрокі двух тыпаў: «беларуская мова і нямецкая мова», «беларуская і нямецкая мовы і літаратуры». У змест такіх урокаў намі ўключаюцца практыкаванні па выяўленні агульных рыс для беларускай і нямецкай моў. Гэтыя практыкаванні з'яўляюцца асабліва эфектыўнымі на ўроках, прадметна-тэматычны змест якіх прадугледжвае параўнанне культуры, традыцый, ладу жыцця Беларусі і Нямеччыны. Аднаводна праграме па нямецкай мове для 8-ага класа [3, с. 50] пад абазначаны крытэрыі падпадаюць тры тэмы: «Heimat» («Радзіма»), «Literatur» («Літаратура»), «Nationale Küche» («Нацыянальная кухня»).

Улічваючы тое, што пры фарміраванні іншамовных навыкаў навучанне пачынаецца з актуальнай усвядомленнасці моўных з'яў, якая адбываецца заўсёды праз прызму сістэмы роднай мовы, мы прапаноўваем пачынаць урок нямецкай мовы па кожнай новай тэме з агульнай лексікі ў нямецкай і беларускай мовах. У гэтым выпадку «ў вучняў не адбываецца рэзкага пераходу да ўспрымання замежнай мовы як нейкай незразумелай і недаступнай» [4, с. 123]. У якасці заданняў, пры выкананні якіх вучні знаёмяцца з агульнымі для нямецкай і беларускай моў рысамі (у першую чаргу з агульнай лексікай), могуць выступаць наступныя.

Выкладаючы тэму «Literatur» («Літаратура»), настаўнік звяртае ўвагу вучняў на падабенства слоў у беларускай і нямецкай мове, якія абазначаюць назвы літаратурных жанраў, і дае заданне запоўніць табліцу. Вучні павінны параўнаць род назоваў на прыкладзе назваў літаратурных жанраў:

<i>Namen der Literaturgenres</i> (назвы літаратурных жанраў)	<i>deutsch</i>	<i>belarussisch</i>
<i>die Novelle</i> <i>der Roman</i> <i>der Vers</i> <i>die Elegie</i> <i>das Sonett</i> <i>der Artikel</i>	<i>Femininum</i>	<i>жаночы род</i>

Не менш цікавым для вучняў будзе заданне вызначыць розніцу ў значэннях слоў, аднолькавых па гучанні. Яны павінны прасачыць шматзначнасць нямецкага слова «*Band*» і прывесці адпаведныя беларускія словы:

1) *Das Mädchen trägt ein schönes Band im Haar.*

2) *Der zweite Band der gesammelten Werke gefällt mir am besten.*

3) *Die Band spielt eine besondere Musik.*

Ключ: значэнне нямецкага назоўніка «*Band*» змяняецца ў залежнасці ад роду

1) *das Band* – бант, стужка, каснік

2) *der Band* – том

3) *die Band* – джаз-банд (джаз-бэнд)

Пачынаючы разгляд тэмы «*Nationale Küche*» («Нацыянальная кухня»), варта звярнуць увагу вучняў на такія словы, як «*die Gurke*», «*das Öl*», «*der Zucker*», «*die Scheibe*», «*die Flasche*», «*der Geschmack*», «*schmecken*». Паказаць генетычную роднаснасць гэтых слоў у беларускай і нямецкай мове можна пры выкананні наступнага практыкавання:

Прачытайце сказы і знайдзіце словы, якія з'яўляюцца генетычна роднаснымі ў беларускай і нямецкай мовах:

1) *An den beiden Enden kosten, ob die Gurke bitter ist (Wir kochen gut).* А днём гуркоў у градах пашукаць, пасмакаваць або яблык салодзеных, мядуначак невялічкіх пакаштаваць (М. Гарэцкі).

2) *Zum Ausbacken wird entweder Öl oder Schmalz verwendet (Wir kochen gut).* Пасля наварыстай капусты і гарачых дранікаў з алеем Юрка забраўся на палаткі (Я. Курто).

3) *Zucker hat einen süßen Geschmack.* Зыгмусь рэжа і кладзе на сподак лімон і насыпае цукрам (Кузьма Чорны).

4) *Inzwischen hatte der Sekretär eine Flasche Mineralwasser genommen und vorsichtig zwei Gläser mit dem kühlen Getränk auf den Tisch gestellt.* Гаспадыня паспешыла наліла пляшку малака.

5) *Auf dem Tisch stand ein Teller mit vier Scheiben Brot.* Дзядзька падносіць ім тлустае сала, рэжа таўшчэзнымі скібамі хлеб (П. Прыходзька).

6) *Auf den Geschmack von etwas kommen (Sprichwort).* Канешне, журавіны кепска спатольвалі голад, ды іх смак быў прыемны – звыклы ягадны смак, вядомы яму з дзяцінства і не забыты на Поўначы (В. Быкаў).

Мы прывялі толькі некалькі прыкладаў практыкаванняў па выяўленні агульных рыс для беларускай і нямецкай моў. Такія заданні можна распрацоўваць да кожнай тэмы па нямецкай мове. Яны дапамогуць настаўніку сфарміраваць у вучняў свядомы падыход да навучання нямецкай мове, а таксама больш устойліва авалодаць словамі роднай мовы. Акрамя гэтага, заданні па супастаўленні фактаў беларускай і нямецкай моў маюць на мэце пашырэнне кругагляду

вучняў, павышэнне цікавасці да ўрокаў роднай мовы і падрыхтоўку да перакладу тэкстаў з замежнай мовы на родную і наадварот.

Літаратура

1. *Щерба Л. В.* Преподавание иностранных языков в средней школе. Москва-Ленинград, 1947.
2. *Шанский Н. М.* Иностранные языки на уроках русского языка // Русский язык в школе. 1997. №1. С. 3-10.
3. Вучэбная праграма для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай мовай навучання. Замежныя мовы (англійская, нямецкая, французская, іспанская). III–XI класы. – Мінск: НМУ «Нацыянальны інстытут адукацыі», 2009. С. 50-59.
4. *Выхота В. А.* Нямецка-беларускія моўныя паралелі. Мінск, 1999. (Энцыклапедыкс).

Касюк Н. С. (Мінск)

«В ПРЕКРАСНОМ КАЖДЫЙ ВИДИТ ТО, ЧТО МЫСЛЯМ И УМУ ПОДВЛАСТНО»: ИНТЕГРИРОВАННЫЙ УРОК ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ В ПРАКТИЧЕСКОМ КУРСЕ РКИ

Современный период развития общества характеризуется обостренным интересом к культураносной функции языка, к изучению языка как средства приобщения к национальной культуре. Обучение языкам в контексте диалога культур представляет новую парадигму лингводидактики рубежа веков, реализующуюся в рамках социокультурного (культуроведческого) подхода [1, с. 159, 192]. Последний предполагает усвоение языка вместе с культурной грамотностью. Вокабуляр культурной грамотности включает такие культурно маркированные единицы, как пословицы, поговорки, фразеологизмы, фольклоризмы, анекдоты, лозунги, афоризмы и др. [см. подробнее: 1, с. 192–193]. Их толкование невозможно без отсылки к источнику.

С позиций данного подхода эффективной на старших ступенях обучения можно считать систему интегрированного (предполагающего слияние нескольких дисциплин, синтез науки, искусства, культур [2, с. 91]) обучения, позволяющую рациональным образом организовать языковое, литературное и культурное развитие студентов-инофонов, изучающих русский язык, в соответствии с требованиями современной образовательной парадигмы.

Именно интегративный подход в обучении способствует преодолению фрагментарности в знаниях учащихся, обеспечивает